

Till: Socialdepartementet
s.remissvar@regeringskansliet.se
cc: anna.hedin@regeringskansliet.se

Diarienumr.: S2021/01972

Svenska Röda Korsets yttrande över När behovet får styra – ett tandvårdssystem för mer jämlik tandhälsa (SOU 2021:8)

Sammanfattning av Svenska Röda Korsets synpunkter

- *Svenska Röda Korset välkomnar utredningens övergripande målsättningar och förslag för att stärka förutsättningarna för mer jämlik tandhälsa. Vi ser positivt på de författningsförslag som stärker patientens ställning och rätt till information.*
- *Svenska Röda Korset saknar förslag som stärker patientens egen delaktighet i tandvården.*
- *Svenska Röda Korset föreslår satsningar på förebyggande insatser som bygger på lokalsamhällets delaktighet, i samverkan med civilsamhällets aktörer, för att förbättra jämlik tandhälsa hos marginaliserade grupper.*
- *Svenska Röda Korset lyfter de särskilda behov som personer som utsatts för tortyr eller annan grym eller förnedrande behandling eller bestraffning har när det gäller tandhälsa och tandvård. Vi ser ett behov av ökad kunskap och förståelse för torterades särskilda behov och rättigheter hos alla myndigheter och andra aktörer som berörs av de nu aktuella förslagen.*
- *Svenska Röda Korset vill särskilt understryka vikten av att torterades skador och vårdbehov inte exkluderas från de olika åtgärder och möjliga ersättningar som föreslås i betänkandet enbart på grund av hur hälsotillståndet klassas i tandvårdens organisation.*

- *Svenska Röda Korset föreslår att särskilda kunskapssatsningar genomförs och att nationellt kunskapsstöd utvecklas gällande den specifika målgruppen torterade och personer som utsatts för liknande övergrepp.*
- *Svenska Röda Korset ser allttjämt stora tandvårdsbehov hos personer som helt eller delvis faller utanför det offentliga ordinarie skyddsnet – exempelvis papperslösa och asylsökande som endast omfattas av vård som inte kan anstå. Vi ser också stora regionala skillnader i tillgången på tandvård runt om i landet.*
- *Svenska Röda Korset efterfrågar fler riktade kunskapssatsningar gällande papperslösas och asylsökandes rätt till vård, i nära samverkan med civilsamhällets aktörer.*
- *Svenska Röda Korset vill avslutningsvis understryka behovet av förebyggande insatser och egenvård som är anpassade för ovan nämnda målgruppers specifika behov och förutsättningar.*

Svenska Röda Korsets utgångspunkter i dessa frågor

Svenska Röda Korset är en neutral, självständig och opartisk humanitär organisation vars uppdrag är att förhindra och lindra mänskligt lidande, skydda liv och hälsa och säkerställa respekt för varje människas värde. Som nationell rödakorsförening i Sverige har Svenska Röda Korset en stödjande roll till staten, en roll som är fastslagen i såväl internationell rätt som svensk författning. Enligt denna roll kan Svenska Röda Korset genom författning eller efter överenskommelse med regeringen eller en myndighet få i uppdrag att utföra uppgifter där ansvaret ytterst vilar på det offentliga. Svenska Röda Korset kan också utföra andra uppgifter eller bedriva verksamheter i samverkan med myndigheter, inom ramen för organisationens humanitära uppdrag, stadgar och grundprinciper.

Inom hälso- och sjukvårdsområdet bedriver Svenska Röda Korset en rad olika verksamheter. Som vårdgivare driver vi sex *behandlingscenter för krigsskadade och torterade* samt en *vårdförmedling för papperslösa* och andra migranter som faller

utanför det offentliga skyddsnätet. På dessa mottagningar arbetar legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal och verksamhet drivs i samverkan med offentliga myndigheter. Under 2020 fick 1 542 patienter behandling på något av våra behandlingscenter medan 486 patienter fick hjälp av vår vårdförmedling, dessutom ges omfattande stöd till anhöriga. Andra hälsofrämjande verksamheter drivs av någon av Svenska Röda Korsets cirka 600 lokalföreningar – rödakorskretsar – och utförs av frivilliga rödakorsare. Exempelvis arbetar cirka 1 400 volontärer med att på över 60 sjukhus runt om i landet stötta och hjälpa patienter och andra sjukhusbesökare. Svenska Röda Korsets frivilliga gör besök hos äldre och ensamma, besök på äldreboenden och vi har frivilliga medföljare som följer med personer till apotek eller vid besök i sjukvården. Våra mötesplatser är öppna för alla, här kan människor hjälpas in i sammanhang som motverkar isolering och ensamhet och verksamhet utvecklas lokalt utifrån de behov som identifieras. Våra verksamheter bidrar i hög grad till att ge stöd, skapa sammanhang, motverka isolering och på längre sikt förebygga psykisk ohälsa.

I våra verksamheter möter vi ofta särskilt utsatta grupper och vi arbetar för att dessa personer ska få tillgång till den hälso- och sjukvård och annat stöd de behöver, men också för att säkerställa tillgång till korrekt och tillförlitlig information.

Kuriosa i sammanhanget är att Svenska Röda Korset just mot bakgrund av den ojämlika tillgången till tandvård i Sverige på 1920-talet tog initiativ till folktandvård för *barn och obemedlade* på landsbygden. Svenska Röda Korset drev tandvårdsverksamhet ända in på 1950-talet då den allmänna folktandvården hade etablerats. När den statliga sjukvårdskommittén gav sitt slutliga förslag om folktandvård 1935, bekräftades Svenska Röda Korsets *”stora betydelse såsom banbrytare och föregångare å området samt dess värde ur propagandasynpunkt”*. Det är i samma anda vi nu för fram våra synpunkter på det aktuella betänkandet.

Svenska Röda Korset deltog i en av utredningens referensgrupper och har löpande fört fram synpunkter, vilka delvis inkluderas i betänkandet.

Svenska Röda Korsets synpunkter

Generella synpunkter

Svenska Röda Korset välkomnar utredningens övergripande målsättningar och förslag för att stärka förutsättningarna för mer jämlik tandhälsa i Sverige, med en betoning på förebyggande insatser. Vi ser positivt på förslagen till författningsändringar som stärker patientens ställning, inklusive rätten till information som patienten kan ta till sig och förstå.

Stärkt delaktighet

Svenska Röda Korset saknar förslag som stärker patientens egen delaktighet i tandvården. Våra erfarenheter från arbete med personer som har särskilda behov eller löper större risk för utsatthet visar att delaktighet är en viktig framgångsfaktor i förebyggande och egenvårdande insatser samt i behandling. Personer som är marginaliserade eller har varit med svåra trauman har ofta svårt att känna tillit och förtroende för vården. Delaktigheten, tillsammans med kontinuitet och tid, stärker förutsättningarna för lyckade insatser för dessa personer.

Utredningen belyser de tydliga socioekonomiska skillnaderna i tandhälsa, samt att inkomst och födelse-land har betydelse för vilka som avstår tandvård trots behov. Svenska Röda Korset vill betona vikten av att förbättra kvaliteten på det förebyggande arbetet för att minska dessa skillnader. Resultaten från en av de medborgarbaserade forskningscirkelarna Munhälsa och kost inom actionsforskningsprojektet Jämlik Hälsa¹ som Svenska Röda Korset deltagit i visar på värdefulla insikter. Ett förändrat synsätt på kunskapsförmedling med fokus på lokal förankring och deltagardrivna processer har potential att mer effektivt bidra till beteendeförändring hos individer som sedan kan fungera som ambassadörer för förändring i sitt lokalsamhälle. Viktiga nyckelfaktorer var att information om

¹ [Hälsofrämjande innovation i samverkan](#) leddes av Margareta Rämngård vid Malmö Universitet, samarbetspartners var Svenska Röda Korset, Rädda Barnen, Stiftelsen momentum (Trianon MKB), Te-pe, Munhygienprodukter, Malmö stad, Stena Fastigheter, Professor Nina Wallenstein think/thank grupp USA, Professor Lisa Gibbs University of Melbourne, Australien - Active kids.

munhälsa och kost förmedlades genom reflektion och dialog tillsammans med deltagarna, samt att arbetet skedde i samverkan med aktörer från olika sektorer, inklusive civilsamhället.² En viktig brygga till invånarna var den lokalt förankrade Hälsofrämjaren som fungerade som facilitator för allt arbete inom cirkeln. Hälsofrämjaren har fortsatt arbetet även efter projektets slut. Mot bakgrund av dessa erfarenheter föreslår Svenska Röda Korset stärkta satsningar på förebyggande insatser som bygger på lokalsamhällets delaktighet i samverkan med civilsamhällets aktörer, med målet att förbättra förmågan att nå grupper som av socioekonomiska, kulturella eller andra skäl avstår tandvård.

Vuxna med särskilda behov

Personer som utsatts för tortyr

Svenska Röda Korset vill lyfta de specifika behov som personer som utsatts för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling har gällande tandhälsa och tandvård. Sverige har skyldighet att erbjuda så fullständig rehabilitering som möjligt för dessa personer enligt artikel 14 i FN:s konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. På Svenska Röda Korsets behandlingscenter för krigsskadade och torterade, där vi årligen behandlar mellan 1500 - 2000 patienter, möter vi många som har utsatts för tortyr mot munnen och har omfattande behov av tandvård. Dessa övergrepp orsakar starka obehagskänslor och rädsla för kontakt och behandling inom tandvården. Det leder till dålig munhälsa då patienterna undviker tandvård och god egenvård. Kostnaden är också ett hinder för många av våra patienter som ofta saknar de medel som krävs för adekvat tandvård. Det handlar dessutom om tandvårdens och hälso- och sjukvårdens förståelse för dålig tandhälsa som en konsekvens av tortyr samt tandvård som en central del i behandlingen av tortyrskador. Svårigheterna för tandvården att möta och förstå dessa patienter utifrån deras situation och vad de utsatts för, utgör ett hinder för gruppens tandhälsa.

² Ramji R, Carlson E, Brogårdh-Roth S, et al. Understanding behavioural changes through communitybased participatory research to promote oral health in socially disadvantaged neighbourhoods in Southern Sweden. *BMJ Open* 2020;10:e035732. doi:10.1136/bmjopen-2019-035732

Oral tortyr kan ge upphov till såväl fysiska som psykiska skador och den tandvård som kan vara nödvändig för behandlingen kan omfatta basal tandvård, specialisttandvård, oralkirurgi mm. Likaså kan rent kosmetiska ingrepp vara nödvändiga som ett led i att behandla trauman kopplade till tortyr. Även torterade som inte aktivt genomgår behandling för sina tortyrskador kan ha särskilda fysiska eller psykiska behov relaterade till tandhälsan som måste beaktas av tandvården.

Hur torterades särskilda behov och kostnader hanteras i dag skiljer sig från region till region och kommun till kommun. Svenska Röda Korset efterfrågar större tydlighet och enhetlighet gällande den här målgruppens rätt till olika former av tandvård som en del av behandlingen av tortyrskador eller basal tandvård. Beroende på omständigheterna i det specifika fallet borde torterade kunna bli aktuella för det nya statliga långvariga eller tillfälliga stödet samt det regionala tandvårdsstödet enligt förslaget till förordning om regionalt tandvårdsstöd i samverkan med hälso- och sjukvården för vuxna med särskilda behov. Svenska Röda Korset ser ett behov av ökad kunskap om patientgruppens särskilda behov och rättigheter hos alla myndigheter som berörs av förslagen i betänkandet, inte minst Försäkringskassan. Vi vill särskilt understryka vikten av att torterades särskilda skador och vårdbehov inte exkluderas från de olika åtgärder och möjliga ersättningar som föreslås på grund av hur hälsotillståndet klassas i tandvårdens organisation.

Mot denna bakgrund föreslår Svenska Röda Korset att särskilda kunskapsåtgärder genomförs och att nationellt kunskapsstöd utvecklas avseende torterade och andra personer som utsatts för liknande övergrepp. Svenska Röda Korset bistår gärna i arbetet med att ta fram sådant kunskapsstöd.

Personer som helt eller delvis faller utanför det offentliga ordinarie skyddsnet (papperslösa, asylsökande m.fl.).

Svenska Röda Korset har tidigare uppmärksammat utredningen på de utmaningar och skillnader som finns i Sverige när det gäller papperslösas och asylsökandes tillgång till tandvård. Detta beror enligt vår erfarenhet vanligtvis på skillnader i

tolkningen av lagens begrepp ”vård som inte kan anstå” och en osäkerhet hos personalen om vilken tandvård som ska erbjudas. Även barn som är asylsökande eller papperslösa har svårigheter att få tillgång till tandvård utifrån behov, trots att de har rätt till fullständig tandvård. Bedömningarna är ofta generella utan hänsyn till patientens individuella behov. Utebliven tandvård kan få långtgående negativa hälsokonsekvenser för den enskilde. När det gäller asylsökande och papperslösa som utsatts för tortyr eller liknande behandling som påverkar tandhälsan bör så fullständig rehabilitering som möjligt garanteras (se ovan). Svenska Röda Korset vill återigen betona behovet av att vidta åtgärder för att minska de berörda myndigheternas kunskapsluckor angående papperslösas och asylsökandes rätt till hälso- och sjukvård, inklusive tandvård. Svenska Röda Korset efterfrågar fler riktade kunskapsinsatser gällande papperslösas rätt till vård, i nära samverkan med civilsamhällets aktörer. Vi vill också uppmuntra hälso- och sjukvården, inklusive tandvården, att säkerställa tillgång till relevant kunskapsstöd på varje arbetsplats, för att hjälpa personalen att fatta korrekta beslut avseende tillgång till vård.

Svenska Röd Korset vill avslutningsvis även understryka behovet av förebyggande insatser och egenvård som är anpassade för ovan nämnda målgruppers specifika behov och förutsättningar.

SVENSKA RÖDA KORSET

Martin Ärnlov
Generalsekreterare